

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XXVIII. Cilt,

1979

3'üncü Sayı

BAŞARILI BİR KÜTÜPHANELERARASI İŞBİRLİĞİ PROJESİ : OCLC

Doç. Dr. İlhan KUM

1960 ve onu izleyen yıllarda, hızla artmaya devam eden yayın adedi, artan oranda gelişen enflasyonun yayın fiyatlarına, ücretlere ve diğer operasyon giderlerine olan etkisi, bunun yanında bütçelerin aynı hızla artmaması ve hatta büyük bir çoğunlukla sabit kalması, okuyucularının ihtiyaç duyduğu bilgi ve enformasyona en kısa zamanda erişmesini amaç edinen kütüphanecileri zor duruma düşürdü. Böylece kütüphaneciler okuyuculara vermekte oldukları olumlu hizmetleri devam ettirebilmek için yeni yöntemler aramak çabasına giriştiler. Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli eyaletlerinde çalışmakta olan kütüphaneciler bu sorunun çözümünü ve karşılaştıkları dar boğazdan çıkabilmenin yolunu aralarında daha yoğun bir işbirliği yöntemi geliştirmekte buldular. Grup, grup bir araya gelerek sorumlu oldukları kuruluşların olanaklarını birleştirerek okuyucularına hizmet verme yolunu aradılar. Aynı yıllarda Amerika'nın Kongre Kütüphanesi'nde geliştirilmekte olan bir projenin de bu gruplaşmaları olumlu bir yönde etkilediğine tanık olundu. Bu MARC II projesiydi. Bilindiği gibi, Kongre Kütüphanesi'nde o kütüphaneye gelen ve telif hakkından yararlanmak üzere oraya gönderilen yayınların katalogları yapıldıkça elde edilen katalog bilgileri bilgisayara aktarılmakta ve bilgisayar tarafından üretilen ve katalog bilgilerini içeren MARC II manyetik bantları, bilgisayarı olan tüm kuruluşların yararlanabilmesine olanak vermek üzere dağıtılmaktadır. Bu bantları kullanabilme olanağına sahip kütüphanelerde kitapların kataloglanma işlemi kolaylaşmakta ve hızlan-

maktadır. Bilgisayar bulunmadığı için MARC II bantlarının kullanılmasından doğacak olanaklardan mahrum kalma durumunda olan kütüphaneciler, yukarıda değindığımız nedenlerle gruplar halinde bir araya gelince aralarında işbirliği yolu ile yararlanabilecekleri bilgisayar olanağını geliştirmeleri de kolaylaşmaktaydı.

Ohio Eyaletinde çalışmakta olan bir grup kütüphaneci de aynı neden ve amaçlarla bir araya geldiler ve kütüphaneleri için bir işbirliği projesi geliştirme kararı aldılar. Projenin başına o zamanlar Yale Üniversitesi'nde çalışmakta olan Dr. Frederick Kilgour getirildi. Dr. Kilgour kısa zamanda amacı gerçekleştirmek üzere bir sistem geliştirdi ve 1967 yılında Ohio Koleji Kütüphane Merkezi (Ohio College Library Center), kısaca OCLC adı ile anılan proje çalışmaya başladı. Projenin çalışması için öngörülen sistemin önemli ögesi bir bilgisayar merkezi kurulması ve projeye üye olan kütüphanelerin katod ışıklı terminaller ile kurulacak merkezdeki bilgisayarlara bağlanmaları idi. Merkez Columbus şehrinde kuruldu ve merkezin bilgisayarının belleklerine o güne kadar çıkmış olan MARC II bantlarında bulunan katalog bilgileri aktarıldı ve yeni bantlar geldikçe bu işleme devam edildi. Merkez'de bulunan bilgisayarlar aynı zamanda üye kütüphanenin katalog kartlarını hazırlayıp basabilecek şekilde programlandı. Bu işlem şöyle çalışır: Bir kitabın kataloglamasını yapan bir üye kütüphanede bu işle görevli kütüphaneci, katod ışıklı terminal aracılığı ile bilgisayara, belleğinde o kitabın katalog bilgisi olup olmadığını sorar. Bunun için kitabın ISBN numarası (sürelî yayınlar için ISSN) veya LC katalog kartı numarasını bilmek yeterlidir. Bunlar bilinmiyorsa, kitabın yazar ve kitap adı kullanılarak da sorma işlemi yürütülebilir. Aranılan bilgi bilgisayarda varsa ortalama 50 saniye içinde terminalin ekranında belirir. Kütüphaneci ekranda beliren bu bilgileri, terminalin klavyesi aracılığı ile ilâveler veya çıkartmalar yaparak değiştirebilir. Böylece kütüphanesinde kullanılagelen kurallara uymasını sağlayabilir. Uyumun sağlandığına kanaat getirilince bilgisayar kartları basılması talimatı verilir. Bilgisayar kütüphanenin ihtiyaç duyduğu kartları kütüphanedeki kart katalog dolaplarına dizilecek sırada basar ve bunlar en kısa zamanda kütüphaneye erişecek vasıta ile gönderilir. Kartları alan kütüphanecilerin yapacağı tek şey kartları katalog dolaplarında alacakları yerlere dizmekten ibarettir. Ekrandaki bilgilerin kütüphanenin katalog kurallarına uyması için yapılan değişiklikler bilgisayarın belleğindeki esas bilgiyi etkilemez, esas bilgi aynı kalır.

Ancak kütüphane bilgisayardan aldığı bilgiden yararlanarak katalog kartlarının basılmasını istediği anda o kütüphanenin kataloglanan kitaba sahip olduğu bilgisi bilgisayarın belleğine kaydolunur. Böylece kitapların katalog bilgilerini içeren bilgisayar belleğinde hangi kütüphanelerin hangi kitaba sahip olduğunu belirten bir elektronik toplu katalog da gelişmektedir. Üye kütüphaneci kataloglanacak kitabın katalog bilgisi bilgisayarda yoksa, o kütüphanede kitabın katalogu MARC II formuna uyararak yapılır ve bilgisayar merkezine aktarılır. Bu bilgiden yararlanarak merkezdeki bilgisayar katalog kartlarını hazırlar. Bilgisayara aktarılan bu bilgilerden diğer kütüphanelerin yararlanması olanağı da doğmuş olur. Böylece bilgisayarın belleğindeki katalog bilgileri iki kaynaktan gelişmektedir. Birincisi MARC II bantlarından, ikincisi ise üye kütüphanelerde yapılan kataloglama sonucu aktarılan bilgilerden.

Sistemin çalışması çok başarılı oldu ve bu başarı kısa zamanda pek çok kütüphanecinin ilgisini çekti. Başlangıçta Ohio eyaletinde bulunan bir kaç kütüphanenin üye olarak katıldığı bu projenin eriştiği başarı nedeni ile Ohio eyaleti dışında bulunan kütüphaneler de projeye katılmak isteği gösterdiler. Bunların da projeye katılmaları ile üyelik beklenmeyen bir hızla arttı. Üye adedi 46 eyaletten her türden irili ufaklı kütüphanelerin tek tek veya gruplar halinde katılması ile Haziran 1979'da 1800'e ulaştı. Üye olan kütüphanelerin bazılarında birden çok terminal kullanılmakta ve halen OCLC bilgisayarlarına bağlı olarak çalışan 2600'ün üstünde terminal bulunmaktadır. Projeden yararlanan kütüphane sayısının böyle beklenmedik bir hızla artması bilgisayar merkezinin de büyümesini zorunlu kıldı. Başlangıçta bir iki bilgisayarla çalışmaya başlayan Merkez'de halen sekiz büyük, üç orta büyüklükte, otuz kadar da küçük bilgisayar bulunmaktadır. Haziran 1979'da bu bilgisayarların belleğinde 5 milyon kitabın katalog bilgisi ve 45 milyon kitabın üye kütüphanelerden hangisinde bulunduğu hakkında bilgi bulunmaktaydı.

Üye kütüphanelerin çoğunlukla bu projeden dermelerine katılan yayınların kataloglanması için yararlandıkları doğaldır. Yapılan bir araştırmada üye olan 1800 kütüphanenin kataloglarının % 94'ünü bu projeden yararlanarak gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Geri kalan % 6 kitabın kataloglanması üye kütüphaneler tarafından yapılmakta ve daha önce değindiğimiz gibi, bunlardan diğer üye kütüphaneler de yararlanmaktadır. Projeden yararlanarak haftada

300.000'den çok kitap kataloglanmakta ve bilgisayarların bu kataloglama sonucu hazırlayıp bastıkları katalog kartları sayısı haftada 2 milyonu geçmektedir. Bunlara ilâve olarak bilgisayarlar üye kütüphanelerin istekleri üzerine kütüphanelerinin dermesinde bulunan eserlerin basılı kataloglarını da istedikleri sıra ve formda verebilmektedirler. Böylece kütüphaneler belirli aralıklarla okuyucularına dermelerine katılan eserlerin listesini verebilmeye olanağına sahip olmaktadır.

Her türden irili ufaklı 1800 kütüphanenin üyesi bulunduğu OCLC projesi merkezdeki bilgisayarların belleklerinde, 45 milyon kitabın üye kütüphanelerin hangisinde bulunduğu hakkında bilgilerin toplanmakta olduğuna değinmiştik. Böylelikle kapsam bakımından dünyanın en büyük toplu katalogunun bu bilgisayarların belleklerinde gelişmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bu çapta bir toplu katalogun üye kütüphaneler arasında kütüphanelerarası ödünç verme oranını etkilemesi doğaldı. Nitekim yapılan gözlemlere dayanılarak kütüphanelerin OCLC projesine üye olmalarından sonraki ödünç alıp verme oranlarının daha öncesine nisbetle pek çok arttığı söylenmektedir. 1977 yılında Ohio eyaleti kütüphanelerinde yapılan bir araştırma bunu doğrulamış ve OCLC'ye üye olan kütüphaneler tarafından gerçekleştirilen kütüphanelerarası ödünç alıp verme sayısındaki artışın normal artıştan % 75 fazla olduğu saptanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen başka bir ilginç sonuç da OCLC'ye üye olduktan sonra büyük kütüphanelerin küçük kütüphanelerden ödünç aldıkları eser sayısında göze çarpacak bir artma olduğudur.

Kütüphanelerarası ödünç alıp vermede bu derece etkili bir elektronik toplu katalogun geliştigi bu projede, hazırlanan ve 1979 yılının Haziran ayında çalışmaya başlayan bir alt programdan yararlanarak üye kütüphanelerarası ödünç alıp verme adedi daha da artma yolundadır. Bu alt programa göre bir üye kütüphane ödünç almak üzere aradığı eserin hangi üye kütüphanede olduğunu, kütüphanesinde bulunan terminalin ekranında saptadıktan sonra bilgisayar merkezine bu eseri ödünç almak istediğini bildirmektedir. Bunun üzerine bilgisayar eserin bulunduğu kütüphaneleri en yakın kütüphaneden başlamak üzere uyarmakta ve bununla ilgili kayıtları tutmaktadır. Bu alt program daha fazla denenmemiş olmasına rağmen kısa zamanda yararlı olacağına dair bazı emarelere rastlanmıştır. Bir çok üye kütüphane diğer üye kütüphanelerden ödünç almak istedikleri eserlere en kısa zamanda sahip olabilmiş, hatta

aynı gün içinde bir eseri ödünç almak isteyen kütüphaneye ulaştığı da görülmüştür. OCLC projesinin bir başka alt programı da üye kütüphane ve gelen süreli yayınların kaydı ve takip edilmesinde yardımcı olmakta ve kütüphanelerin bu işlemleri daha kolaylıkla ve çok daha kısa zamanda yapmalarına olanak sağlamaktadır.

Bu derece büyük sayıda kütüphaneye servis verebilmesine karşın aranan bilgilerin terminallere gelişi için ortalama 56 saniye olan bekleme süresi kullanıcılar tarafından uzun bulunmakta ve merkezde yapılacak bazı ilâvelerde sürenin kısaltılmasına çalışılmaktadır. Üye kütüphanelere bu denli büyük hizmetler veren projenin üye kütüphanelere yüklediği mali yükümlülük de çok fazla değildir. Üye kütüphaneler projeden yararlanarak yaptıkları kataloglama başına 1.25 dolar ödemektedirler. Bunun dışındaki tüm servisler için herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.

Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde 46 eyaletin 1800 kadar irili ufaklı kütüphanesinin yararlandığı OCLC projesinden önümüzdeki yıllarda Avustralya, Japonya, Meksika ve Batı Avrupa'da bulunan kütüphanelerin de yararlanma olasılığından bahsedilmektedir.

Dünya'da telekomünikasyon tekniğinin hızla gelişmesi yakın gelecekte çeşitli ülkelere bu çok yararlı gelişmelerden yararlanma olanağını verecektir. Ancak bir ülkenin bu olanaklardan olumlu olarak yararlanabilmesi için teknik gelişmeler yanında kütüphaneciliğinin de belirli bir düzeye erişmiş olması, örneğin bu kütüphanelerde uluslararası standartların uygulanma alanına girmiş bulunması da gerekmektedir. Kütüphanelerarası işbirliği fikrinin yerleşmemiş olduğu ülkelerde ise tüm teknik olanaklar mevcut olsa da, bu gibi projelerin uygulamaya konulması düşünülemez. Bu yarıda Türk kütüphanecileri olarak alacağımız bir mesaj olduğuna inanmaktayız.

KAYNAKLAR :

Hewitt, J. ed. **OCLC : Impact and Evaluation.** (Columbus : Ohio State University Library, 1977)

Kilgour, Frederick G. "Description of a Computerized, On-line Interlibrary Loan System." August 1979.

IFLA 45. Congress 1979. (Teksir)

Kilgour, Frederick G. "Increased UAP Effected By An On-line Union Catalog." August 1978.

IFLA 44. Congress 1978. (Teksir)

Markuson, Barbara Evans. "Ohio College Library Center System: A study of Factors Affecting the Adaptation of Libraries to On-line Networks." **Library Technology Reports**, vol. 12, January 1976, s. 11-129.